

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський державний університет фізичної культури
ім. І. Боберського
Кафедра гуманітарних дисциплін

Комплексні контрольні роботи
навчальної дисципліни «Соціологія»
на здобуття ОКР «бакалавр»
за спеціальностями:

014.11 - середня освіта, 017 – фізична культура і спорт, 024 - хореографія
241 – ГРС; 242 - туризм; 073 – менеджмент
227 – фізіотерапія, ерготерапія

«Затверджено»
на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін
«31» серпня 2018 р., протокол №1

Зав. каф. к.і.н.,проф. Полянський О.А.

Пояснювальна записка.

Метою курсу є отримання теоретичних знань про соціальні явища та процеси, дію соціальних законів, розвиток соціологічного мислення та культури студентів, формування навичок проведення конкретно-соціологічного дослідження.

В результаті вивчення курсу “Соціологія” студент повинен **знати:**

- структуру соціологічної системи знань;
 - завдання та проблеми сучасної української соціології;
 - визначення суспільства та його основні ознаки;
 - соціальну структуру суспільства;
- значення соціалізації як процесу становлення і розвитку особистості;
- основні галузі соціологічного знання;
- методику і техніку сучасних соціологічних досліджень.

На основі одержаних знань студент повинен **вміти:**

- організувати і провести конкретно-соціологічне дослідження практики фізкультурно-спортивного руху;
 - скласти програму дослідження, анкету для отримання соціологічної інформації, провести обробку отриманої соціологічної інформації, оперувати даними галузевої соціології;
 - використовувати отримані результати у своїй повсякденній педагогічній та організаційно-управлінській діяльності для інтенсифікації всезагального процесу соціалізації молоді.

Пропонуються наступні критерії оцінки отриманих знань:

«5» - правильна, повна і логічно викладена відповідь з баченням зв'язків між знанням соціальних законів та діяльністю в галузі фізичної культури та спорту. Демонстрація узагальнень і розуміння соціальних законів та категорій. Самостійне і творче вирішення завдань з обґрунтованим наведенням прикладів.

«4» - повна відповідь на питання з опорою на програмний матеріал з різних розділів. Самостійне і правильне вирішення завдань, але без визначення загальних принципів і способів дії, які розповсюджуються на групу явищ.

«3» - завдання вирішені поверхнево, є посилання на програмний матеріал, викладений в підручниках, але відсутні узагальнення.

«2» - розуміння сутності завдань, але без їх теоретичного обґрунтування, намагання адаптувати програмний матеріал до запропонованих завдань.

Перелік контрольно комплексних питань з дисципліни «Соціологія»:

1. Соціологія як наука. Об'єкт, предмет та функції соціології. Структура соціологічної системи знань.
2. Соціологічні погляди О.Конта.
 3. Соціологічні школи та напрями.
 4. Українська протосоціологічна думка (XI-XVст.).
 5. Українська протосоціологічна думка (XVI-XIXст.).
 6. Соціологічні погляди Г.Сковороди.
 7. Особливості початкового етапу становлення української соціології.
 8. Радянський період української соціології.
 9. Завдання та проблеми сучасної української соціології.
 10. Ранні типи людського суспільства.
 11. Сучасні типи людського суспільства.
12. Соціальна стратифікація. Системи соціальної стратифікації.
13. Теорія стратифікації К.Маркса.
14. Теорія стратифікації М.Вебера.
15. Теорія стратифікації Е.Райта.
16. Теорія стратифікації Ф.Паркіна.
17. Соціальна мобільність. Види соціальної мобільності.
18. Соціалізація як процес становлення і розвитку особистості. Етапи розвитку гри М.Партен.
 19. Теорія розвитку дитини З.Фройда.
 20. Теорія розвитку дитини Дж.Міда.
 21. Теорія розвитку дитини Ж.Піаже.
 22. Соціальні характеристики праці.
 23. Теорія навчання Б.Бернстайна.
 24. Теорія навчання С.Баулеса і Г.Гінтіса.
 25. Теорія навчання І.Ілліча.
 26. Зміст та соціальна структура ординарного спорту.
 27. Зміст та соціальна структура спорту вищих досягнень.
 28. Соціологічне дослідження, види КСД.
 29. Етапи КСД.
 30. Програма КСД.

Варіанти контрольно комплексних питань з дисципліни «Соціологія»:

Варіант 1.

1. Соціологія як наука. Об'єкт, предмет та функції соціології. Структура соціологічної системи знань.
2. Теорія стратифікації Ф.Паркіна.

Варіант 2.

1. Соціологічні погляди О.Конта.
2. Теорія навчання Б.Бернстайна.

Варіант 3.

1. Соціологічні школи та напрями.
2. Теорія розвитку дитини З.Фройда.

Варіант 4.

1. Українська протосоціологічна думка (XI-XVст.)
2. Соціологічне дослідження, види КСД.

Варіант 5.

1. Українська протосоціологічна думка (XVI-XIXст.).
2. Соціальна стратифікація. Системи соціальної стратифікації.

Варіант 6.

1. Соціологічні погляди Г.Сковороди.
2. Програма КСД.

Варіант 7.

1. Особливості початкового етапу становлення української соціології.
2. Соціальна мобільність. Види соціальної мобільності.

Варіант 8.

1. Радянський період української соціології.
2. Соціалізація як процес становлення і розвитку особистості. Етапи розвитку гри М.Партен.

Варіант 9.

1. Завдання та проблеми сучасної української соціології.
2. Зміст та соціальна структура ординарного спорту.

Варіант 10.

1. Ранні типи людського суспільства.
2. Теорія розвитку дитини Ж.Піаже.

Варіант 11.

1. Теорія стратифікації М.Вебера.
2. Етапи КСД.

Варіант 12.

1. Зміст та соціальна структура спорту вищих досягнень.
2. Теорія стратифікації К.Маркса.

Варіант 13.

1. Сучасні типи людського суспільства.
2. Теорія навчання С.Баулеса і Г.Гінтіса.

Варіант 14.

1. Теорія стратифікації Е.Райта.
2. Теорія розвитку дитини Дж.Міда.

Варіант 15.

1. Соціальні характеристики праці.
2. Теорія навчання І.Ілліча

**Стандартизовані відповіді на комплексні контрольні роботи з дисципліни
«Соціологія»:**

1. Соціологія як наука. Об'єкт, предмет та функції соціології. Структура соціологічної системи знань.

СОЦІОЛОГІЯ – це вивчення соціального життя людини, груп людей та суспільств. Поле соціологічних досліджень надзвичайно широке – від аналізу випадкових зустрічей між окремими індивідами на вулиці й до вивчення глобальних соціальних процесів.

З'ясовуючи науковий статус соціології важливо чітко розрізнити її об'єкт і предмет. **Об'єктом** соціологічного пізнання є суспільство. **Предметом** – відтворення емпіричної реальності, явища і процеси, що виникають із взаємодії людей.

У структурному плані соціологія поділяється на **теоретичну (академічну) і прикладну**.

Теоретична соціологія основну увагу концентрує на вивченні фундаментальних наукових проблем, розробці концептуальних основ соціології, методології та методів соціологічного дослідження.

Прикладна соціологія – практична частина соціологічної науки про специфічні закони становлення, розвитку та функціонування конкретних соціальних систем, процесів, структур. Прикладна соціологія вивчає процеси, які відбуваються в певних соціальних підсистемах, конкретних соціальних спільнотах і ставить завдання знайти засоби для досягнення практичних цілей суспільства.

Різноманітність зв'язків соціології із життям суспільства, її суспільне призначення визначається насамперед тими функціями, які вона виконує. Основні функції соціології:

Теоретична функція – це концентрація, пояснення, збагачення існуючого соціологічного знання, розробка концепцій, теорій та категорій даної науки.

Описова функція – систематизація, опис, нагромадження дослідницького матеріалу у вигляді аналітичних записок, наукових звітів, статей, книг.

Інформаційна функція – збирання, систематизація та нагромадження соціологічної інформації, одержаної у результаті проведення досліджень. Обробка її на ЕОМ.

Прогностична функція – соціальне прогнозування. Соціологічні дослідження завершуються обґрунтуванням коротко- або довгострокового прогнозу досліджуваного об'єкта.

2. Соціологічні погляди О.Конта.

Жоден окремий індивід, звичайно ж, не може заснувати цілу галузь наукового знання, і людей, які зробили свій внесок у розвиток соціологічного мислення на його ранніх етапах, було чимало. Проте особливе місце тут належить французькому авторові **Огюстові Конту** (1798-1857), і, певно, він справді на це заслуговує, хоча би тільки за те, що саме він перший вжив слово “соціологія” на противагу терміну “соціальна фізика”, який раніше використовували для позначення цієї науки. Розвиток суспільства, за Контом, підлягає тим самим законам, що й природа, тому соціологія є частиною природознавства. Контівська соціологія ґрунтувалася на законах біології. Істотними в контівській соціології є методи дослідження суспільства. Конт **обґрунтував** застосування в соціології **спостереження, а також експериментального, порівняльного й історичного методів**. Основним методом дослідження в соціології він вважав **спостереження**, а найбільш адекватним природі соціальних явищ, **специфічним** методом соціології – **історичний метод** (історичного порівняння різних послідовних станів людства).

Конт поділяв соціологію на дві частини: **соціальну статистику**, яка розглядає суспільство як єдине органічне ціле, вивчає умови його існування, закони функціонування, і **соціальну динаміку**, що вивчає процеси суспільних змін, закони

розвитку соціальних систем. Основна праця О.Конта “Курс позитивної філософії”(1830-1842 рр.).

3. Соціологічні школи та напрями.

Західна соціологія у ХХ ст. відзначається великою різноманітністю шкіл і течій. Серед них слід відзначити:

Функціоналізм та структурно-функціональний аналіз принцип полягає в тому, що пояснити будь-яке явище можна, описавши закон його співіснування з іншими явищами (функціональні аналогії між процесами в людському організмі і суспільстві) – О.Конт, Г.Спенсер, Т.Парсонс.

Теорії соціального конфлікту визнають конфлікт одним із найважливіших чинників соціального розвитку – К.Маркс, Г.Зіммель, Ральф Дарендорф.

Концепція соціального обміну втілює спроби встановити перехідні ланки між макро- і мікрорівнями соціальної реальності тобто люди взаємодіють між собою на основі аналізу свого колишнього досвіду і потенційних винагород і покарань – **Джордж Хомакс**.

Психоаналітичні теорії – про домінуючу роль у людському житті несвідомих імпульсів, переважно сексуального характеру – **З.Фрейд, Карен Хорні, Еріх Фромм**.

Феноменологічна соціологія - розглядає суспільство як явище, створене і постійно відтворюване у духовній взаємодії індивідів – **Альфред Шюц**.

Прикладна соціологія – сукупність теоретичних моделей, методологічних принципів і процедур, соціальних технологій, конкретних програм і рекомендацій, орієнтованих на практичне застосування, досягнення реального соціального ефекту.

4. Українська протосоціологічна думка (XI-XVст.).

Витоки української протосоціології сягають часів Київської Русі, про що свідчать непоодинокі пам'ятки усної та писемної творчості. В них втілені перші спроби осмислення подій, явищ, процесів соціального характеру.

Своєрідним відображенням сутності людських стосунків, в яких помітну роль відігравали звичаї, забобони, традиції, обряди, а з часом певні громадські закони, є український фольклор (*пісні, думи, казки, легенди, приказки*).

З появою писемності певні сторони тогочасного соціального буття знайшли своє писемне відображення. Перші літературні твори – “повчання”, “проповіді”, “патерики”, “житія святих”, “слова”, народженні прагненням поширити християнство й уславити князів, бояр, монахів, - певною мірою відображали і тогочасні соціальні відносини, побут, культуру, настрої різних верств населення.

Однією з найважливіших протосоціологічних пам'яток першої половини XI ст. справедливо вважають “Руську правду” **Ярослава**, складену на підставі норм тогочасного звичаєвого права, що регламентувала внутрішньодержавні феодальні відносини. Низку цих ідей було покладено згодом в основу Литовських статутів, законодавства гетьманської доби.

У дидактико-теологічному творі першого київського митрополита **Іларіона** “Слово про закон і благодать” (XI ст.) поряд з похвалою великому князеві Володимирі, уславленням хрещення Русі спростовується твердження про існування у світі певного богообраного народу.

Низку протосоціологічних ідей містить “Повчання дітям” київського князя Володимира Мономаха (XII ст.), у якому він переконував своїх синів бути гуманними, справедливими, милосердними, обстоювати правду і справедливість, долати ненависть

чвари, уникати беззаконня. Саме в цьому вбачав князь запоруку єдності землі Руської спокою її громадян.

Важливі відомості про тодішнє соціальне життя містить “**Печерський патерик**”, у якому йдеться про життя киево-печерських ченців.

Історики соціологічної думки знайшли чимало цікавих спостережень у “**Слові про Ігорів похід**” (XII ст.), проїнятому ідеєю об’єднання руських земель.

Різноманітним історико-соціологічним матеріалом насичені літиписи Київської Русі XI –XIII ст., найпомітніший серед яких “**Повість минулих літ**”, авторство якого належить ченцеві Києво-Печерського монастиря Несторові – основна ідея полягає в обстоюванні єдності руської землі та політичної незалежності.

Важливим джерелом вивчення соціального життя на західноукраїнських теренах є “**Галицько-Волинський літопис**”, який засвідчив вихід на історичну арену Галицько-Волинської держави. XIII ст. – монголо-татарське іго, XIV ст. – Велике князівство Литовське – центральноукраїнські землі; більшість галицько-волинських земель під польською владою, що різко позначилося на економічному, політичному і духовному житті.

Історична доля українського народу покликана до життя своєрідний соціальний феномен – **козацтво** – проміжну верству між шляхтою і селянством, на яку не поширювалися ні кріпацтво, ні панщина. Особливість цього феномена полягає в тому, що Україна, не будучи державою, фактично існувала як унікальна державно-правова система, суб’єктом якої було козацтво. З козацтвом були пов’язані перші переписи населення в Україні, формування козацьких реєстрів, створення війська реєстрових козаків.

5. Українська протосоціологічна думка (XVI-XIXст.).

У середині XVI ст. ідеї природного права, суспільного договору розробляв український вчений **Станіслав Оріховський-Роксолан (1513-1566)**, якого сучасники називали українським Демосфеном. Він обґрунтував положення, згідно з яким державна влада дана не Богом, а виникла внаслідок договору між людьми. Законові повинні підкорятися всі, природне право (закон) важливіше від законів, які регулюють відносини у суспільстві. Суспільні погляди С.Оріховського відіграли етапну роль у розвитку вчення про державу від середньовічних концепцій до теорій держави і права XVII – XVIII ст.

Наприкінці XVI – на початку XVII ст. найпомітнішою постаттю в українському духовному житті був **Іван Вишенський (між 1545-50-після 1620)**, який обстоював ідею свободи, рівності, справедливості у сфері духу.

У цей час центр освітнього, інтелектуального життя переміщується з Острозької академії до Києво-Могилянської, найпомітніші діячі якої Петро Могила, Стефан Яворський, Павло Величковський, Юліан Кониський, Феофан Прокопович- приділяли увагу відносинам церкви держави, церковній та світській владі.

Традиційно початок українського національно-культурного відродження пов’язується з останньою чвертю XVIII ст. і насамперед з появою “Енеїди” **І.Котляревського (1798)**, який вперше ввів живу українську мову до літератури. Таке ж відродження в Галиччині пов’язане з **Маркіяном Шашкевичем**, який майже через 40 років після появи “Енеїди” виступив з “Русалкою Дністровою” та з гуртком своїх однодумців “**Руська трійця**”, започаткувавши західноукраїнський літературний ренесанс.

Наприкінці XVIII ст. розпочинаються активні дослідження у царині фольклору, етнографії, історії українського народу, набутки яких мають неабияке значення і для соціальних знань передусім “Опис весільних обрядів” **Гр.Калиновського**, “Землеописання о Малия России” **М.Туранського**, “Історія Малої Росії” **Д.Бантшиш-Каменського**.

Подальший розвиток і якісно новий стан самоусвідомлення українства розпочинається з діяльності **Кирило-Мефодіївського братства**, ідейне ядро якого утворювали М.Костомаров, М.Гулак, Т.Шевченко, П.Куліш, В.Білозерський та ін..Своєрідним маніфестом Братства стала **“Книга буття українського народу”** М.Костомарова – ідея всеслов’янського братства і відродження України.

Таким чином, суспільні концепції, які постали в період від античності до XIX ст., охоплювали широке коло соціальних проблем і підходів до їх вирішення. З позицій свого часу, тодішнього рівня знань автори намагалися осмислити як окремі, так і загальні соціальні явища, що послужило інтелектуальним потенціалом в подальшому вивченні суспільства як системи, а також механізмів його функціонування.

6. Соціологічні погляди Г.Сковороди.

Істотний внесок у розвиток соціологічних ідей зробив видатний український вчений **Григорій Сковорода. (1722-1794)**, який науку про людину, про умови та способи забезпечення щасливого життя вважав головною, найважливішою і найвищою з усіх наук.

Особливий інтерес становить його **концепція спорідненої праці**. Сковорода першим із вчених нового часу висунув ідею перетворення праці із засобу до життя на найпершу життєву потребу та найвищу насолоду. Сенс людського буття він вбачав у праці, а справжнє щастя – у вільній праці за покликанням. Безпосереднім суб’єктивним виявом людського щастя Сковорода вважав внутрішній світ, добрий сердечний настрій, душевну міць. Досягти цього можна, виконуючи веління своєї “внутрішньої природи”. Люди повинні пізнати самі себе, свої здібності й виробити відповідний своїй природі спосіб життя. Тобто треба займатися тією справою, для якої людина народжена. У цьому контексті розглядає Сковорода й проблему соціальної нерівності, визнаючи тільки одну нерівність – нерівність обдаровань і покликань, тобто нерівність “природного” походження. Великого значення у пізнанні людської природи, у виборі людиною свого місця у житті Сковорода надавав практиці, вправам, завдання яких – вдосконалювати природні дані. У творчості Г.Сковороди започатковані й ідеї екзистенціалізму, які у світовій практиці почали розробляти через століття.

7. Особливості початкового етапу становлення української соціології.

Прийнято вважати, що українська соціологія заявила про себе у 80-х роках XIX ст. дослідженнями Женевського гуртка українських учених, праці яких найчастіше друкувались в тамтешньому журналі “Громада”.

Учені, які досліджують особливості тогочасної української думки наприкінці XIX ст. , здебільшого певною мірою трансформували ідеї О. Конта, Г. Спенсера, К. Маркса, виявляючи при цьому обмаль критичного ставлення до надбань своїх попередників, орієнтації до вироблення власних соціологічних теорій, хоч окремі оригінальні ідеї вони висловлювали. Найприкметнішим у тогочасній соціологічній думці є звернення до проблем соціально-культурного життя українського народу.

У соціологічних студіях публіциста, економіста, соціолога **Сергія Подолинського (1850-1891)** сусідили марксистські і соціал-дарвіністські, “громадівські” погляди. Вважаючи, що суспільне життя відбувається згідно з законом боротьби за існування, він і положення про додаткову вартість розглядав як одну з форм цієї боротьби. Але поряд із законом боротьби за існування, твердив С. Подолинський, діє і закон зростання солідарності людей. З часом людські громади, піддавшись почуттю прихильності, можуть перестати боротися між собою. С. Подолинський значну увагу приділяв аналізу соціального становища різних груп людей, причин соціальної диференціації, соціальної мобільності. Ці думки висловлені у праці **“Ремесла і фабрики на Україні”**.

Серед учених-дослідників українського суспільства кінця XIX ст. насамперед вирізняється постать **Михайла Драгоманова (1841-1895)**, який чимало уваги приділяв перспективності історичного поступу України і можливості її самостійного існування на європейському терені. Національне питання він вважав одним із найважливіших. Основу для його вирішення вбачав передусім у демократизації суспільства, запровадженні політичних свобод. Відстоював рівні права осіб будь-якої національності. Розглядаючи *соціологію* як науку про суспільство, важливу роль відводив порівняльному методу досліджень, намагаючись піднести їх до світових зразків. Концепція Драгоманова набула широкого розголосу поміж української інтелігенції, справила позитивне враження на Європу, її підтримував Е.Бернштейн.

Один із найвідоміших у минулому вітчизняних соціологів **Максим Ковалевський (1851-1916)** намагався при вирішенні складних соціологічних проблем брати до уваги не один якийсь момент, а всю сукупність соціальних чинників та елементів. У двотомній праці **“Соціологія”** (1910) писав, що соціологія, на відміну, наприклад, від історії, відволікається від маси конкретних фактів і вказує лише на загальну їх тенденцію, на втрачаючи при цьому свого *основного завдання – розкриття причин спокою чи руху людських суспільств*, стабільності й розвитку порядку в різні епохи. У своєму підході до соціології як системи наукового знання Ковалевський дотримувався тієї ж класифікації наук, що й Конт, згідно з якою психологія є галуззю не біології, а соціології. Соціологія не повинна запозичувати у конкретних дисциплін основні засади, а виробляти їх сама, беручи до уваги різноманітні людські відчуття і потреби.

Відомий вчений **Володимир Антонович (1834-1908)** використовував свої історичні, етнографічні, археологічні знання для вивчення соціальної структури, психосоціальних типів, поведінки натовпу, чинників соціального розвитку. Один із перших вітчизняних дослідників, який пов’язав назву **“Русь”** із слов’янським племенем полян і вказав на її генетичний зв’язок з історією Київської Русі. Саме Антонович запропонував для практичного вжитку термін **“Україна-Русь”**.

Учень Антоновича **Михайло Грушевський (1866-1934)** вважав, що соціальний прогрес однаковою мірою визначається біологічними, економічними та психологічними чинниками. Значне місце в його дослідженнях відведене вивченню історії Київської Русі, України, історичного процесу взагалі, проблемам генезису східнослов’янських народів. Під час вимушеної іміграції (1919–1924) Грушевський створює у Швейцарії **Український соціологічний інститут** (1919), який згодом прописався у Празі, а в 1921 р. – у Відні. Видаються соціологічні праці (13) М.Грушевського (генетична соціологія), Д.Антоновича (соціальні підстави розвитку мистецтва), В.Старосольського (теорія нації), П.Христюка (історія української революції), М.Шрага (держава і державне право).

Помітно збагатив українську соціологічну думку кінця XIX – початку XX ст. **Іван Франко** (1856-1916), який основну свободу особи і громадян вбачав у громадсько-федеративному суспільному устрої.

Видатний вчений – економіст **М.Туган-Барановський (1865-1919)** вважав соціологію однією із стрижневих суспільних наук. У більшості своїх праць зосереджувався на обґрунтуванні ролі господарства у соціальному житті.

Значний вплив на суспільну думку на початку XX ст. мали ідеї державності та історичного поступу України. На думку історика, політолога, соціолога **В’ячеслава Липинського (1882-1931)**, політичний ідеал для України – правова **“трудова”** монархія у формі гетьманату.

Історик, громадський, політичний діяч **Дмитро Дорошенко (1882-1951)** вважав, що українську державу спроможна збудувати провідна верства суспільства – аристократія.

Отже, у другій половині XIX – на початку XX ст. соціологічні проблеми хвилювали більшість провідних українських вчених. Але в їх працях досліджувалися лише окремі соціологічні аспекти. Відчувався дефіцит новітньої соціологічної методології, системного

бачення комплексу соціологічних проблем. Однак, слід зауважити, що саме в цей період формувалася власне соціологічний апарат, почалася системна робота з питань методології і техніки досліджень.

8. Радянський період української соціології.

Історія світової соціології загалом, як і історія соціологічної думки в Україні, свідчить, що для її природного, гармонійного розвитку необхідні певні внутрішні та зовнішні умови. Бездержавність української нації, тривале перебування українських земель у складі різних імперій, не могли не позначитися на становищі вітчизняної соціології. Українська соціологія тривалий час не була ідентифікованою наукою, структурно вона існувала в системі радянської соціології.

У перші десятиліття на українських теренах відбувався активний процес інституалізації соціологічної науки: створювалися соціологічні навчальні та наукові заклади, організовувалися теоретичні та прикладні дослідження. Центром цієї роботи у 20-і роки була кафедра соціології, створена на соціально-економічному відділі Всеукраїнської Академії Наук (ВУАН), очолювана М.Грушевським.

В цей час було зібрано значний емпіричний матеріал щодо впливу різних чинників на заробітну плату. Слід відзначити праці **О.Гілярова** стосовно психології натовпу, співвідношення культури і цивілізації, застосування принципів природознавства щодо соціального життя.

Намір М.Грушевського створити соціологічний інститут у системі ВУАН не був підтриманий, і він очолює науково-дослідну кафедру з історії України, при якій була і секція методології та соціології. Соратниками М.Грушевського у цей час була видана низка праць: “Спроба соціологічного пояснення української казки” (К.Грушевська), “Примітивна культура”, “Соціологія в концепції нової французької демократії” (Ф.Савченко) та ін.

Як відомо початок 20-х рр. – час агресивного поширення більшовицької ідеології в науці і практиці, це зумовило придушення, а згодом і ліквідацію немарксистської соціології в країні. Науковий плюралізм довше зберігся у прикладній соціології. Так, у 20-і роки в Україні досить поширеним було фрейдистське вчення. Відомий фізіолог того часу професор А.Зелений, намагаючись розробити біологічні, фізіологічні, рефлексологічні аспекти суспільного життя, твердив про майбутню “соціофізіологію”. Соціальні проблеми управління досліджував Всеукраїнський інститут праці (Харків). Тут були започатковані дослідження, що виходили на проблеми організації виробництва, підготовки кваліфікованих кадрів, стимулювання і нормування праці. В інституті існував психологічний відділ, де успішно застосовувалися тести професійного відбору та професійної орієнтації. Конкретні дослідження показали, що один із способів ухилення адміністрації від виконання рішень – перекладання своїх обов’язків на “творчу активність мас”, що надмірно деталізовані розпорядження завдають шкоди, оскільки рядовий працівник, боячись помилитися, постійно заглядає в інструкцію і таким чином подовжує строк виконання завдання.

З кінця 20-х р. на теорії та практиці соціологічної науки починають позначатися сталінські “Теоретичні” положення”. Соціологічні методи конкретного дослідження суспільства були не тільки вилучені з ужитку, а й протиставлені соціологічному знанню як знанню філософському. На конкретне вивчення процесів, явищ соціального життя була накладена сувора заборона. Соціологія була оголошена псевдонаукою, несумісною з марксизмом, ворожою йому. Фундаментальні та прикладні дослідження в цій галузі були фактично припинені. Скасування соціології як науки було зумовлено тим, що офіційні, валові економічні показники з року в рік свідчили про зростання добробуту людей, тоді як соціальні показники відображали реальний стан речей – зниження достатку людей,

зростання соціальної напруженості. Базуючись на концепції історичного матеріалізму, соціологію оголошують філософською наукою.

Соціальна наука в Україні була приглушена до початку 60-х років. У 1958 р. виникла Радянська соціологічна асоціація. У 1960 р. в Інституті філософії АН СРСР створений перший соціологічний підрозділ – сектор дослідження нових форм праці і побуту. В Україні перший науковий підрозділ соціологічного профілю – відділ конкретних соціологічних досліджень Інституту філософії АН України – почав функціонувати у 1969 р. У 1966 р. вийшов двотомник “Соціологія в СРСР” де узагальнювалися досвід емпіричних досліджень, проведених у різних сферах суспільства, для аспірантів і студентів виходять перші навчальні посібники - “Робоча книга соціолога” (1976), “Теорія і практика соціологічних досліджень в СРСР” (1979) та ін.

9. Завдання та проблеми сучасної української соціології.

Сприятливішими для розвитку соціології стали 80-і роки. Вона нарешті відновила статус самостійної науки. Восени 1990 р. створено Інститут соціології Академії наук України, засновано Українську соціологічну асоціацію (президент В.Волович), відкрито факультети з підготовки професійних соціологів. У липні 1997 р. Інститут соціології НАН України розпочав видання першого у вітчизняній історії соціологічного часопису “Соціологія: теорія, методи, маркетинг”. Серед провідних учених-соціологів України слід відзначити: Є.І.Головаху, Н.В.Паніну, Ю.І.Саєнко, В.Воловича, Н.Черниш, О.Якубу, В.П.Андрущенко, В.Піча.

Основними напрямками розвитку української соціологічної думки сьогодні є:

- відновлення перерваної традиції розвитку соціології у контексті з історією і національно-культурними особливостями;
- використання здобутків світової соціології для вирішення потреб українського суспільства;
- дослідження трансформації старої та становлення нової системи соціальних цінностей у її зв'язку з національним менталітетом.
- дослідження радикальних суспільних змін, що відбуваються на рівні особистості.

10. Ранні типи людського суспільства.

РАННІ ТИПИ ЛЮДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Тип	Період існування	Характеристики
Суспільства мисливців і збирачів	Від 50 000 р. до Р.Х. до сьогодні (на межі цілковитого зникнення)	Складаються з невеликого числа людей, які добувають собі засоби до прожитку полюванням, риболовлюю та збиранням їстівних рослин. Майже відсутня нерівність. Соціальна різниця обмежується віком і статтю.
Скотарські суспільства	Від 12 000 р. до Р.Х. до нинішнього часу. Сьогодні здебільшого входять до складу більших держав. Традиційні основи їхнього життя розхитуються.	Залежать від розведення одомашнених тварин як джерела свого матеріального існування. За своїми розмірами – від кількисот осіб до багатьох тисяч. Чітко виражена соціальна нерівність. Управляються вождями або царями – воєначальниками.

Аграрні суспільства	Від 12 000 р. до Р.Х. до сьогодні. Тепер переважно входять до більших політичних утворень і втрачають свою ідентичність.	Утворюються з малих сільських поселень, не мають ані міст, ані великих селищ. Засоби до прожитку добувають із обробітку землі, часто доповнюючи їх полюванням або збиранням диких плодів. Більша соціальна нерівність, ніж серед мисливців та збирачів. Управляються вождями.
Традиційні держави або цивілізації	Від 6000 р. до Р.Х. до XIX ст. Усі традиційні держави зникли.	В основі матеріальної культури – переважно сільськогосподарське виробництво. Існує кілька міст, де зосереджені торгівля та мануфактури. Дуже великі за розмірами, деякі нараховують мільйони людей (хоча замалі порівняно з більшими індустріалізованими суспільствами). Окремий апарат урядування на чолі з царем або імператором. Велика нерівність між різними класами.

11. Сучасні типи людського суспільства.

Причиною зруйнування суспільних форм, які панували в людській історії протягом тривалого часу став процес – **ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ** - виникнення машинізованого виробництва продукції, що спирається на застосуванні зносіблених джерел енергії.

СУЧАСНІ ТИПИ ЛЮДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Тип	Період існування	Характеристики
Суспільства “першого світу”	Від XVIII ст. дотпер.	Засновані на індустріальному виробництві і здебільшого вільному підприємстві. Більшість людей живуть у містах або в селищах міського типу, зовсім небагато працюють у сільському господарстві. Велика класова нерівність, хоч і менш яскраво виражена, ніж у традиційних державах. Окремі політичні спільноти або національні держави, включаючи нації Заходу, японію, Австралію та Нову Зеландію.
Суспільства “другого світу”	Від початку XX ст. до початку 1990-х рр.	Засновані на індустрії, але з економічною системою централізованого планування. Невелика частка населення працює в сільському господарстві; більшість живе в містах та селищах міського типу. Велика класова нерівність не подолана. Окремі політичні спільноти або національні держави. До 1989 р. включали в себе Радянський Союз та Східну Європу, але соціальні зміни почали перетворювати їх на економічні системи вільного підприємництва, переводячи їх у категорію суспільств “першого світу”.
Суспільства “третього світу”	Від XVIII ст. (колонізовані території) до сьогодні.	Більшість населення працює в сільському господарстві, застосовуючи традиційні методи виробітку аграрної продукції. Певна кількість сільськогосподарської продукції продається на

		світових ринках. Деякі мають системи вільного підприємництва, інші вдаються до централізованого планування. Окремі політичні спільноти або національні держави, включаючи Китай, Індію і більшість африканських та південноамериканських країн.
Нещодавно індустріалізовані країни	Від 1970 –х рр. до сьогодні.	Колишні суспільства “третього світу”, тепер засновані на індустріальному виробництві та здебільшого вільному підприємстві. Більшість людей живуть у містах та в селищах міського типу, небагато працюють у сільському господарстві. Велика класова нерівність, більше виражена, аніж у суспільствах “першого світу”. Середній прибуток на душу населення значно менший, ніж у суспільствах “першого світу”. Включають Гонконг, Південну Корею, Сингапур, Тайвань, Бразилію і Мексику.

12. Соціальна стратифікація. Системи соціальної стратифікації.

СОЦІАЛЬНА СТРАТИФІКАЦІЯ (лат.-*stratum*-прошарок і *facere* – робити) - структуровані нерівності між різними угрупованнями людей. Страта – соціальний прошарок, який об’єднується за якимось одним критерієм диференціації: **прибутком, багатством, владою, престижністю професії, освітою тощо**. Можна виділити чотири основні системи стратифікації: *рабство, касты, стани і класи*. Іноді вони існують у поєднанні: наприклад, рабство співіснувало з класами в античній Греції та Римі, а також у південних штатах США перед громадянською війною.

Рабство – це крайня форма нерівності, коли певні індивіди у прямому розумінні належать іншим людям як їхня власність. Легальні умови володіння рабами були дуже різні в різних суспільствах. Іноді закон позбавляв раба майже всіх людських прав (південні штати США), тоді як у інших випадках їхнє становище уподібнювалося до ролі слуги. Після того як понад століття тому у Північній і Південній Америці рабам надали волю, рабство як формальна інституція було поступово викоринене і сьогодні зникло майже повністю в усьому світі.

Каста асоціюється передусім з культурами Індійського субконтиненту означає “раса” або “чиста порода”. Самі індійці не мають єдиного терміна, який би описував кастову систему загалом, а цілу низку слів, що стосуються різних її аспектів, два головні з яких – це “варна” і “джаті”. **Варна** складається з чотирьох категорій, кожна з яких має різний ступінь соціального пошанування. Нижче цих чотирьох груп розміщуються “недоторкані”, що перебувають у найневигоднішому становищі. **Джаті** – це групи, які визначаються локально, і кожна з них має власний поділ на касты. Кастова система надзвичайно складна і в різних місцевостях має різну структуру, причому ці відмінності настільки істотні, що йдеться, власне, не про одну “систему”, а про розмаїття різних, досить слабо пов’язаних вірувань та звичаїв. Індійська кастова система ніколи не була абсолютно статичною. Хоча індивідам забороняється переходити з касты в касту, групи в цілому можуть змінювати свої позиції в кастовій ієрархії.

Стани були складовою європейського феодалізму, проте існували й у багатьох традиційних цивілізаціях. Феодальні стани склалися з різних страт і мали різні обов’язки та права стосовно один одного, що обумовлювалися законом. У Європі найвищий стан складався з аристократії та дворянства. Духівництво утворювало другий стан, нижчий за своїм статусом, але наділений багатьма певними привілеями. До третього

стану належав простолюду – кріпаки, вільні селяни, купці та ремісники. На відміну від каст, між станами до певної міри дозволялися змішані шлюби та індивідуальна мобільність. Станова система в минулому мала тенденцію розвиватися там, де існувала традиційна аристократія, побудована на шляхетному походженні.

Класова система відрізняються в багатьох аспектах від рабовласницької, кастової або станової. **Клас** – широке угруповання людей, які спільно розпоряджаються економічними ресурсами, що формує стиль їхнього життя. Основні класи, що існують в західних суспільствах: **вищий клас** (багатії, підприємці та промисловці, вищі урядовці – ті, хто володіє або контролює ресурси); **середній клас** (білі комерці та професіонали); **робітничий клас** (“сині комерці” та люди, зайняті ручною працею). В деяких індустріалізованих країнах - Франція, Японія - важливу роль відігравав і четвертий клас – **селяни**. У країнах “третього світу” селяни досі є найбільшим класом.

Особливо слід відзначити чотири відмінності:

1. **Класи не встановлюються законом і не спираються на релігійну традицію; належність до певного класу не пов’язана з успадкованими привілеями, підкріпленими законом або звичаєм. Класові системи за своєю суттю набагато плинніші, ніж інші типи стратифікації, й лінії поділу між класами ніколи не бувають чітко визначеними. Не існує формальних заборон на змішані шлюби між представниками різних класів.**

2. **Індивід досягає свого класу, а не просто “одержує” його при народженні. Соціальна мобільність – рух угору або вниз у класовій структурі – явище набагато поширеніше, ніж у інших системах.**

3. **Класи утворюються залежно від різниці в економічному становищі між угрупованнями індивідів, нерівностей у володінні та контролі над економічними ресурсами. В інших типах стратифікації найбільше значення мають неекономічні фактори.**

13. Теорія стратифікації К.Маркса.

На думку Маркса, клас – це група людей, що перебувають в однаковому відношенні до **засобів виробництва** – засобів, якими вони заробляють на життя. До виникнення сучасної промисловості засоби виробництва склалися переважно із землі та знарядь. Тому в доіндустріальних суспільствах два основні класи склали ті, хто володів землею, і ті, хто активно працювали на ній. В сучасних індустріальних суспільствах набагато більше значення мають фабрики, установи, технічне обладнання, а багатство або капітал потрібні, щоб усе це придбати. Отож два основні класи складаються з тих, хто володіє цими новими засобами виробництва, - промисловців або **капіталістів**, - і тих, хто заробляє собі на прожиток, продаючи їм свою робочу силу, - **робітничого класу**, для позначення якого Маркс іноді вживав термін, що сьогодні видається вже архаїчним, “пролетаріат”. Відносини між цими класами є експлуататорськими. Протягом робочого дня, робітник виробляє більше, ніж потрібно роботодавцю для відшкодування плати за найм. Ця додаткова вартість і є джерелом прибутку, що привласнюється капіталістами. Крім двох основних класів є перехідні класи – класові групи, що заляшилися від виробничої системи попереднього типу, наприклад, селянство в сучасних суспільствах. Маркс привертає увагу до розколів, що виникають всередині класів:

1. У вищому класі частими є конфлікти між фінансовими капіталістами (банкірами) і промисловцями.

2. Існує розмежування інтересів між людьми, які володіють невеликим бізнесом, і тими, хто володіє або управляє великими корпораціями. І ті, і інші належать до класу капіталістів, але політика, яка сприяє розвитку великого бізнесу, не завжди відповідає інтересам малого.

3. Найнижчий прошарок робітничого класу становлять безробітні – ті, хто довгий час не може знайти роботу; часто вони живуть значно гірше, ніж більшість робітників. Ці групи складаються переважно з представників етнічних меншин.

14. Теорія стратифікації М.Вебера.

Підхід Вебера до стратифікації побудований на теорії Маркса, яку він модифікує і розвиває. Існують дві головні відмінності між цими двома теоріями:

По-перше, згідно з Вебером, класовий поділ залежить не лише від контролю або відсутності контролю над засобами виробництва, але й від економічних відмінностей, які безпосередньо не пов'язані з власністю. Вебер розрізняє ще два основні аспекти стратифікації, крім класу. Один він називає **статусом**, що має відношення до **соціальної репутації або престижу**, який здобуває та чи інша група, відрізняючись цим від інших подібних груп. Статусні ознаки часто змінюються незалежно від класового поділу, соціальна репутація може бути або позитивною або негативною. Позитивно привілейовані статусні групи включають в себе будь-які угруповання людей, що мають високий **престиж** в умовах даного суспільного ладу (лікарі, юристи). Другий – **партією** – що означає групу індивідів, які працюють разом, тому що мають спільне походження цілі та інтереси. Партії можуть виникати на основі спільних для різних класів інтересів; наприклад - релігійні вірування або націоналістичні ідеї. Праці Вебера про стратифікацію мають велике значення, бо показують, що й інші виміри стратифікації, а не тільки класовий поділ, справляють значний вплив на життя людей. Більшість соціологів дотримуються думки, що схема Вебера дає гнучкішу й витонченішу основу для аналізу стратифікації, ніж теорія, яку пропонує Маркс.

15. Теорія стратифікації Е.Райта.

Американський соціолог **Ерік Олін Райт** розвинув теоретичні засади, які багато в чому спираються на Маркса, але й використовують і ідеї Вебера. Згідно з Райтом, існують три виміри контролю над економічними ресурсами в сучасному капіталістичному виробництві, й саме вони допомагають нам ідентифікувати основні класи, що існують сьогодні.

1. Контроль над інвестиціями або грошовим капіталом.
2. Контроль над фізичними засобами виробництва (земля, фабрики, установи).
3. Контроль над робочою силою.

Ті, хто належать до класу капіталістів, контролюють усі ці виміри в системі виробництва. Робітничий клас не контролює жодного. Але між цими головними класами є групи, становище яких набагато двозначніше. Це ті утворення, які Райт називає **суперечливими класовими утвореннями**, бо вони мають вплив на одні аспекти виробництва, але не можуть контролювати інші. Наприклад, “білі комірці” та професійні службовці мусять продавати свою робочу силу підприємцям, проте водночас вони мають більший контроль над умовами праці, ніж люди в “синіх комірцях”. Райт називає класове становище таких працівників “суперечливим”, оскільки вони не є ані капіталістами, ані робітниками, проте мають спільні ознаки і тих і інших.

16. Теорія стратифікації Ф.Паркіна.

Френк Паркін, британський учений, запропонував підхід, що ґрунтується більше на ідеях Вебера, ніж на теорії Маркса. Паркін погоджується з Марксом, як погоджувався і Вебер, що володіння власністю, засобами виробництва, є основною підвалиною класової структури. Проте власність це тільки одна форма **соціального перекриття**, яке може бути монополізоване меншістю і використане як фундамент влади над іншими. Крім власності

або багатства, для створення соціального перекриття можуть бути використані більшість характеристик, щоїх Вебер асоціював з різницями в статусі, такими як етнічне походження, мова або віра. У створенні соціального перекриття задіяні два види процесів. **Виключення** – це стратегія, якої дотримуються групи, щоб відокремити себе від чужих, перепинивши їм доступ до цінних ресурсів. **Узурпація** – це спроби менш привілейованих добутися до ресурсів, що були раніше монополізовані іншими. Обидві стратегії, за деяких обставин, можуть використовуватись одночасно (узурпаційна політика профспілок проти роботодавців, і водночас не допуск до членства етнічних меншин). Паркін називає це **подвійним перекриттям**.

17. Соціальна мобільність. Види соціальної мобільності.

СОЦІАЛЬНА МОБІЛЬНІСТЬ це рух індивідів та груп між різними соціоекономічними позиціями. **Вертикальна мобільність** означає рух угору або вниз по соціоекономічній шкалі. Тих, хто набуває у власності, доходи або статусі, ми називаємо *мобільними вгору*, а тих, хто рухається в протилежному напрямку, - *мобільними вниз*. У сучасних суспільствах у великих масштабах відбувається також **латеральна** (горизонтальна) **мобільність**, тобто географічні переміщення між міськими районами, містами або регіонами. Вертикальна й латеральна мобільності часто поєднуються. Розрізняють **інтрагенераційну мобільність** – кар'єра окремого індивіда та **інтергенераційну мобільність** – мобільність через покоління. Інтенсивність і всезагальність вертикальної соціальної мобільності змінюється від суспільства до суспільства, тобто в просторі.

18. Соціалізація як процес становлення і розвитку особистості. Етапи розвитку гри М.Партен.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ – це процес, через який безпорадне маля поступово перетворюється на особу, яка розуміє і саму себе, і навколишній світ, набуває знань та звичок, притаманних культурі, в якій воно народилось. Соціалізація – процес безперервний та двохсторонній. Взаємини між дитиною, матір'ю та іншими людьми, які піклуються про дитину, змінюються по закінченні першого року її життя. Десь після року велике місце в житті дитини починає посідати гра. У своєму ранньому дослідженні Мілред Партен виділила кілька категорій стосовно розвитку гри, які приймаються і використовуються сьогодні. **Перший етап - незалежна гра самотою** (приблизно до 1.5 року). Навіть перебуваючи в товаристві інших дітей, вони граються самостійно, не звертаючи уваги на те, що роблять інші. **Другий етап - паралельної активності**, коли дитина копіює те, що роблять інші, але не намагається втручатися до їхньої діяльності (від 1.5 до 3 років). **Третій етап - (після трьох років) асоціативної гри**, в якій вони співвідносять свою поведінку з поведінкою інших. Кожна дитина ще діє так, як їй хочеться, але вже звертає увагу й реагує на те, що роблять інші. **Четвертий етап - сумісної гри (в чотири роки)**, тобто діяльності, яка вимагає, щоб кожна дитина співпрацювала з іншою (гра в “маму й тата”).

19. Теорія розвитку дитини З.Фрейда.

Фрейдова теорія розвитку дитини наголошує передусім на несвідомих та емоційних джерелах розвитку. Згідно з Фрейдом, основні аспекти особистості кожного індивіда формуються на дуже ранньому етапі його життя, зокрема як результат стосунків із матір'ю. Через те, що ранні моделі поведінки пізнаються до того, як дитина опанує мову, вони мають тенденцію залишатися на рівні несвідомого. Немовля мусить при звичаїтися, що його потреби не завжди можуть бути задоволені негайно. Всі матері накидають своїм дітям правила певної дисципліни в годуванні. Дитина поступово привчається пригнічувати, тобто несвідомо блокувати свої вимоги бути негайно нагородованою. Згідно з Фрейдом, пригнічування лежить у основі найважливіших характеристик розвитку дитини. Едіпів перехід, який за нормальних умов відбувається приблизно у віці 4 або 5 років, відіграє

центральну роль у теорії Фрейда. Дитина формує водночас позитивне і негативне ставлення до своєї матері, де змішуються любов і антагонізм. На Едіповому етапі дитина мусить відповісти на заклик ширшого суспільства вирватися за межі емоційного притулку, який забезпечує немовляті мати. Батько є головною дійовою особою в родині стосовно цього поклику до більшої самостійності та незалежності дитини. Дитина мусить пригнітити почуття антагонізму до батька і одночасно пригнітити більшість почуттів, які раніше ставили її в цілковиту залежність від матері.

20. Теорія розвитку дитини Дж.Міда.

Джордж Мід менше звертав увагу на внутрішні емоційні процеси індивідуальної особистості, більше цікавився процесами соціальної взаємодії. Мід вважав, що підлітковий вік не менш важливий, ніж дитинство, з погляду соціального пізнання. Мід робив більший наголос на важливості гри для дитячого розвитку. Через уявні аспекти гри дитина навчається перебирати роль іншого – тобто бачити світ таким, яким бачать його інші, і відриватися від егоїстичного світогляду. В результаті цього процесу діти навчаються відрізняти «я» від «мене». «Мене» – це «соціальне не я», таке «я», на яке реагують інші. В пізніші дитячі роки та в ранньому підлітковому віці хлопчик або дівчинка навчаються входити в роль узагальненого іншого, тобто засвоювати більш абстрактні норми та цінності, на яких базується суспільство. Всього цього дитина передусім навчається через сумісну гру.

21. Теорія розвитку дитини Ж.Піаже.

Швейцарський дослідник Жан Піаже займався багатьма аспектами дитячого розвитку, але найвідоміші його праці стосуються когнітивності – в якій спосіб діти навчаються думати про себе та про своє оточення. За Піаже мала дитина від природи егоцентрична – вона бачить світ лише з тої позиції, яку вона посідає в ньому. Діти мусять засвоїти ту істину, що існують інші люди, які мають думки та почуття, схожі на їхні, і вони потребують багато місяців, щоб засвоїти поняття, які дорослим видаються очевидними, – такі, як поняття швидкості, ваги або кількості. Опанування мови є сутнісною складовою засвоєння таких понять. Щлях від егоцентризму немовляти до повної дорослості пролягає через кілька окремих етапів, дитина поступово розширює свою спроможність осмислювати абстрактні поняття та розуміти почуття інших людей. Лише у віці близько 15 р. діти набувають уміння опановувати складніші поняття логіки, а деякі з них фактично ніколи не проходять через цей етап.

22. Соціальні характеристики праці.

- **Гроші.** Зарплатня є головним ресурсом, від якого залежать люди, задовольняючи свої потреби. Без такого доходу стурбованість про завтрашній день, як правило, зростає.

- **Рівень активності.** Робота часто уможлиблює набуття і вдосконалення навичок та вмінь. Навіть рутинна праця створює структуроване середовище, в якому поглинається енергія особи. Без цього можливості вдосконалювати такі вміння та навички може й не бути.

- **Різноманітність.** Праця уможлиблює доступ до середовища, що контрастує з домашнім оточенням. У робочій атмосфері індивіди, виконуючи навіть доволі марудні обов'язки, можуть бути раді діяльності, відмінній від домашньої поденної роботи.

- **Часова структура.** Для людей, зайнятих на регулярній роботі, день переважно організований згідно з ритмом праці. Хоча іноді це може пригнічувати, але все-таки дає відчуття спрямованості в повсякденній діяльності. Непрацюючі особи часто називають своєю головною проблемою нудьгу і поступово втрачають відчуття часу.

- **Соціальні контакти.** Трудове середовище часто породжує дружбу й можливості участі у спільній діяльності з іншими особами. Коло друзів та знайомих, при відриві від робочого оточення, найімовірніше, зменшуватиметься.

- **Персональна ідентичність.** Праця переважно цінується за надання відчуття стабільної соціальної ідентичності. Особливо для чоловіків самоповага часто пов'язана з економічним внеском до сімейного бюджету.

23. Теорія навчання Б.Бернстайна.

В теорії робиться наголос на мовних здібностях. Діти різних соціальних середовищ у ранньому віці виробляють різні **коди**, або розмовні форми, які в подальшому впливають на їхні шкільні успіхи. Бернстайн наголошує на систематичних відмінностях у користуванні мовою, особливо для дітей з бідніших та заможних родин.

Бернстайн стверджує, що мова дітей робітників являє собою **обмежений код** — спосіб користування мовою, що містить багато невисловлених припущень, відомих, на думку мовця, його слухачам. Мова у вигляді обмеженого коду більше годиться для спілкування на тему практичного досвіду, ніж для обговорення більш абстрактних ідей, процесів чи взаємозв'язків. Обмежений мовний код, отже, характерний для дітей, що зростають у сім'ях представників нижчих класів, та для рівних за становищем груп, у яких діти проводять переважно свій час. Натомість мовний розвиток дітей із середнього класу, включає набуття вдосконаленого коду — стилю мовлення, за якого значення слів можуть **індивідуалізуватися**, щоб відповідати потребам конкретної ситуації. Методи, якими навчаються мови діти з родин середнього класу, не надто залежать від конкретних ситуацій; дитина може легко узагальнювати і висловлювати абстрактні ідеї. На думку Бернстайна, діти, які опанували вдосконалений код мови, більше відповідають вимогам офіційної академічної освіти, ніж ті, хто користується обмеженим кодом. Ідеї Бернстайна допомагають нам зрозуміти, чому діти з родин з низьким соціоекономічним статусом, як правило, “не встигають” у школі.

24. Теорія навчання С.Баулеса і Г.Гінтіса.

Праця Баулеса та Гінтіса стосується переважно інституційної основи розвитку сучасної шкільної системи. На їхню думку, сучасну освіту слід розуміти як реакцію на економічні потреби промислового капіталізму. Школи допомагають набутти технічних та соціальних знань, необхідних для промислового виробництва; вони культивують у майбутніх працівників повагу до авторитету й дисципліни. Відносини керівництва й контролю в школі, є ієрархічними і включають елемент підпорядкування, безпосередньо моделюють стосунки, що домінують на робочому місці. Заохочення й стягнення, що практикуються в школі, так само дублюють ці ж засоби у світі праці. Школи сприяють мотивації деяких індивідів на “досягнення» та “успіхи” і водночас знеохочують інших, котрі працюватимуть на низькооплачуваних посадах.

Згідно з Баулесом та Гінтісом, сучасні школи відтворюють почуття безпорадності. Ідеали розвитку особистості, що посідають центральне місце в системі освіти, можна реалізувати лише тоді, коли люди керуватимуть умовами власного життя і розвиватимуть свої здібності й нахил до самовираження. За існуючої системи школи змушені «узаконювати» нерівність, обмежувати розвиток особистості в межах, які узгоджуються з підпорядкуванням деспотичній владі, і полишати молодь напризволяще. На переконання Баулеса та Гінтіса, якби на робочому місці було більше демократії і більше рівності в суспільстві в цілому, можна було б створити систему освіти, котра більше сприяла б самореалізації особи.

25. Теорія навчання І.Ілліча

Іліч наголошує на зв'язку між розвитком освіти та економічними вимогами дисципліни та ієрархії. Він стверджує, що школи утворилися, щоб упоратися з чотирма головними завданнями: забезпечення нагляду за поведінкою, розподіл осіб за професійними ролями, засвоєння головних цінностей та набуття визначених суспільством навичок і знань. Школа перетворилася на **опікунську** організацію, оскільки її відвідування є обов'язковим, а дітей з раннього дитинства аж до початку трудової кар'єри “тримають подалі від вулиці”.

У школі вчать багато такого, що не має нічого спільного з офіційним змістом навчального матеріалу. Школи прагнуть прищепити дітям **пасивне споживання** — некритичне сприйняття існуючого соціального порядку засобами дисципліни та регламентації. Такі уроки не проводяться свідомо; вони імпліцитно присутні в шкільних заходах та організації. **Прихований навчальний план** вчить дітей, що їхня роль у житті означає “знати своє місце і тихо сидіти на ньому”.

Іліч обстоює ідею **дешколізованого** суспільства. Замість шкіл Іліч пропонує створити кілька типів **освітньої структури**. Матеріали, які офіційно мають вивчатися, зберігатимуться у бібліотеках, орендних агентствах, лабораторіях та інформаційних банках, доступних будь-якому учневі. Необхідно створити “комунікаційну мережу”, котра надаватиме інформацію про знання різних осіб та їхню готовність навчати інших або обмінюватися навчальними послугами з іншими. Студентам слід надавати посвідчення, що дозволятимуть їм користуватися освітніми послугами в потрібний їм час і в потрібному обсязі. Учні не змушуватимуть підпорядковуватися єдиному навчальному плану, і вони матимуть право вибору навчальних предметів.

26. Зміст та соціальна структура ординарного спорту.

Загальнодоступний, ординарний спорт правомірно називати «масовим», оскільки до нього причетна велика кількість людей (маса), практично включених у власне спортивну діяльність. В межах даного розділу спортивного руху фактично досягається ординарний рівень спортивних результатів, який є загальнодоступним, і значно нижчим, ніж рівень абсолютних спортивних досягнень. Спортивна діяльність не стає домінуючою в індивідуальному способі життя людини, та будується у лімітуючій залежності від іншої діяльності, яка займає домінантне місце в житті (освітня, професійна діяльність). Витрати часу та зусиль на спортивні заняття досить чітко обмежені, що обмежує і рівень спортивних досягнень. В залежності від того, в якій з соціальних сфер культивується масовий спорт, система спортивних занять моделюється відповідно до специфіки тої чи іншої сфери. В переліку таких модифікацій найбільш розповсюдженими є наступні:

Шкільний спорт – практика використання спорту в шкільній системі загальної освіти – де спортивні заняття підпорядковуються загально-педагогічним принципам та будуються відповідно до єдиної логіки та умов організації багатоскладового навчально-виховного процесу.

Професійно-прикладний спорт – практика використання спорту в межах безпосередньо-прикладної підготовки до обраної професійної діяльності (виробничої, військово-службової).

Фізкультурно-кондинційний спорт зрілих контингентів населення, у яких не домінують чисто спортивні спрямування і заняття спортом будуються, головним чином, за принципом фізкультурно-спортивного тренування, що сприяє збереженню набутої раніше «кондиції», з чітко регламентованою участю у змаганнях.

Оздоровчо-рекреаційний спорт – практика використання елементів спорту в якості засобів та методів досягнення ефекту здорового відпочинку та розваги, активного відновлення оперативної працездатності та організації цікавого, емоційно насиченого дозвілля. Ця практика досить умовно може бути віднесена до спорту, оскільки в ній виражені лише деякі його типові риси в досить модифікованому вигляді.

27. Зміст та соціальна структура спорту вищих досягнень.

На відміну від модифікацій ординарного спорту, спорт вищих досягнень орієнтований на абсолютні спортивні результати та неухильне підвищення їх рівня. Реалізація цієї мети можлива лише за умов повсякденних багаторічних витрат часу та зусиль на спортивну діяльність, за умов непересічної спортивної обдарованості індивіда. Спортивна діяльність в сфері спорту вищих досягнень є основною, займає домінуюче місце в індивідуальному способі життя спортсмена протягом багатьох років. До цієї сфери належить невелика кількість індивідів, яка дійсно володіє видатними спортивними здібностями. Так в країнах, що є розвинутими у спортивному відношенні, доля спортсменів, що досягли міжнародного

рівня становить лише соті долі відсотка від загальної кількості людей, що займаються спортом у країні.

В сучасний період свого розвитку спорт вищих досягнень професіоналізується. Це означає, що у певної частини спортсменів, що починають з любительського спорту, спортивна діяльність за відповідних умов займає домінуюче місце в індивідуальному способі життя, стає основним джерелом життєвого достатку – тобто набуває характер професійної діяльності. Необхідність спортивної професіоналізації визнана офіційно. Помилково професіоналізація спорту ототожнюється з його комерціалізацією, що не є одним тим самим. Сучасний професійний спорт дійсно не однорідний: в ньому виділяють професійно-комерційний, що сформувався як сфера бізнесу, та професійний спорт вищих досягнень.

Професійно-комерційний спорт – сфера бізнесу, що існує не стільки за законами спорту, скільки за закономірностями отримання фінансових прибутків, комерції, прибуткового підприємництва на матеріалах спортивного видовища. В цій сфері спортсмен потрапляє в умови, які важко поєднуються з оптимальним розгортанням спортивно-тренувального процесу у напрямку, що необхідний для досягнення максимальних результатів. Тому, в цій сфері звужуються можливості подальшого розвитку індивідуальних спортивних здібностей та зростання спортивних досягнень.

Хоча, спортивно-технічні показники, що досягаються у цій сфері бувають достатньо високими (ігрові види спорту, деякі спортивні одноборства), за детального аналізу з'ясовується, що їх рівень визначально залежить від досягнутого спортсменом раніше, поза сферою комерційного спорту. З переходом у сферу останнього подальше зростання результатів мінімізується і стає малоімовірним.

Некомерційний спорт вищих досягнень, хоча він і професіоналізується, проте не перестає бути сферою власне спортивної діяльності, що принципово не зводиться до бізнесових відносин. Він залишається власне тим специфічним видом діяльності, в сфері якої забезпечується максимальний вияв та розвиток природної обдарованості та особистісних якостей спортсмена через неухильне просування до нових спортивних досягнень. Для розвитку некомерційного спорту потрібні субсидії з боку держави, спонсорів, усього суспільства. Економічні витрати на це окуповуються не комерційними прибутками, а важливими соціальними цінностями та свідчать про ступінь мудрості державного суспільного устрою.

28. Соціологічне дослідження, види КСД.

Соціологічне дослідження – система логічно послідовних методологічних, методичних та організаційно-технічних процедур для отримання наукових знань про соціальне явище чи процес.

КСД поділяються

За метою:

Фундаментальні дослідження – встановлення і аналіз соціальних тенденцій, вирішення найскладніших проблем суспільства.

Прикладні дослідження – вивчення конкретних об'єктів.

За витратами часу:

Довгострокові (3 і більше років);

Середньострокові (6 міс.-3р.);

Короткострокові (2-6міс.);

Експрес-дослідження (1-2тижд. – 1-2міс.).

За системою вибору одиниць об'єкта:

Монографічні – спрямовані на вивчення певного соціального явища або процесу на одному об'єкті, який виступає представником цілого класу подібних об'єктів.

Суцільні – обстежуються усі без винятку одиниці об'єкта (проводять рідко, оскільки потребують великих витрат часу та ресурсів).

Вибіркові дослідження – обстежують лише частину об'єкта.

За глибиною аналізу КСД поділяються на:

Розвідувальне (пошукове, пілотажне) – найпростіший вид соціологічного аналізу, який дозволяє розв’язувати обмежені завдання: випробування методичних документів, уточнення мети, гіпотези, завдань. Програма КСД спрощена, сукупності, що обстежуються, невеликі: від 20 до 100 чоловік. Випереджає глибоке вивчення проблеми. Доцільне у випадках, коли проблема вивчена недостатньо або постає вперше. Дозволяє отримати оперативну соціологічну інформацію.

Описове дослідження – більш складний вид соціологічного аналізу. Отримують емпіричну інформацію, яка дає відносно цілісне уявлення про соціальне явище, що вивчається. Проводиться у випадку, коли об’єкт аналізу відносно велика сукупність, що відрізняється різними характеристиками. Виділення в структурі об’єкта відносно однорідних груп дає можливість оцінити характеристики, виявити наявність або відсутність зв’язків між ними. Застосовується один або кілька методів збору соціологічної інформації.

Аналітичне дослідження – найскладніший вид соціологічного аналізу. Дозволяє не лише описати елементи явища чи процесу, а й виявити причини, які лежать в його основі. Головне завдання – пошук причинно-наслідкових зв’язків.

Від кількості повторень КСД поділяються:

Разове дослідження – дає інформацію про стан об’єкта аналізу, кількісні характеристики явища або процесу в момент його вивчення (статична інформація). Дає зріз характеристик об’єкта, проте не дає відповіді на питання щодо тенденцій його змін в часі.

Повторне дослідження – дослідження одного або різних контингентів, що проводяться кілька разів, через певні проміжки часу, в однакових або відмінних соціальних умовах. Головне – співставленість досліджень.

Повторні дослідження поділяються на:

Трендові дослідження – здійснюються на аналогічних вибірках або в межах однієї генеральної сукупності з інтервалами у часі з метою аналізу змін на рівні певної групи або сукупності. Розрізняють:

когортні тренди - об’єкт дослідження певна вікова група, що залишається постійною в повторних дослідженнях;

історичні тренди - об’єктом дослідження є вікова група, що обстежується через певні проміжки часу. Постійною залишається вікова група, а когорта і час проведення обстежених змінюється.

Панельне дослідження – обстежуються одні і ті ж люди через однакові часові інтервали (кількість років, за умов здійснення на них соціального впливу).

Лонгітюдне дослідження – момент повторення визначається з врахуванням генези сукупності, що вивчається, тобто з досягненням сукупністю певної стадії свого розвитку.

29. Етапи КСД.

КСД має ряд етапів свого здійснення, які різняться один від одного характером і змістом, формами і процедурами дослідницької діяльності.

Підготовчий етап – уточнення теми дослідження, мети та завдань, розробка програми дослідження, встановлення вибірки, розробка та тиражування методичних документів, визначення методів дослідження, складання графіків роботи тощо.

Етап збору первинної соціологічної інформації (польовий) – збір неугагальнених відомостей: Записи дослідника, виписка з документів, окремі відповіді респондентів.

Етап підготовки і обробки інформації – перевірка та упорядкування інформації за допомогою ЕОМ.

Аналіз інформації і підготовка підсумкових документів (заключний етап) – формування висновків відносно сформульованих гіпотез, виявляються соціальні зв’язки, тенденції, роториччя, нліві соціальні проблеми, здійснюється підготовка наукового звіту за підсумками дослідження, формулюються висновки та рекомендації щодо розв’язання проблеми, вивченню якій й було присвячено дослідження.

30. Програма КСД.

Програма КСД – науковий документ, що містить схему логічно обґрунтованого переходу від загальних уявлень про досліджуване соціальне явище, до виконання дослідницьких процедур.

Програма КСД складається з двох частин: методологічної та методичної.

Методологічна частина:

- формулювання та обґрунтування проблеми;
- визначення об'єкта та предмета дослідження;
- розробка мети і завдань дослідження;
- формулювання робочих гіпотез дослідження;
- системний аналіз об'єкта дослідження;
- інтерпретація понять.

Об'єкт дослідження – певна соціальна реальність, що потребує цілеспрямованого вивчення.

Предмет дослідження – найбільш значущі сторони об'єкта, що досліджуються.

Завдання – логічно сформульовані настанови, послідовне вирішення яких конкретизує поставлену мету і забезпечує її реалізацію.

Гіпотеза – обґрунтоване припущення про структуру, механізми функціонування і розвитку досліджуваного об'єкта.

Методична частина:

- розробка стратегічного плану дослідження;
- визначення і обґрунтування типу вибірки;
- вибір методів дослідження;
- обробка і аналіз отриманих даних.

11. Рекомендована література

Базова:

1. Арбеніна В.Л. Етносоціологія: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: ХНУ, 2007. – 314 с.
2. Арон Р. Етапи розвитку соціологічної думки: Пер. з франц. – К.: Юніверс, 2004. – 688 с.
3. Барвінський А.О. Соціологія: Курс лекцій для студ. ВНЗ: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 328 с.
4. Білоус В.С. Соціологія у визначеннях, поясненнях, схемах, таблицях: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2002. – 140 с.
5. Болотіна Є.В., Мішура В.Б. Соціологія: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 128 с.
6. Головатий М.Ф. Соціологія молоді: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2006. – 304 с.
7. Городяненко В.Г. Социологический практикум: учебно-методическое пособие. – К.: Изд. Центр «Академия», 1999. – 160 с.
8. Дворецька Г.В. Соціологія: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 1999. – 340 с.
9. Дворецька Г.В. Соціологія праці: Навч. посіб. – К., 2001.
10. Дворецька Г.В. Соціологія: навчальний посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: НЕУ, 2002. – С. 347-428.
11. Етносоціологія: Навч. посіб. / За ред. В. Євтуха. – К.: Вид-во УАННП Фенікс, 2003. – 208 с.
12. Іванов В.Ф. Соціологія масової комунікації: Навч. посібник. – К., 1999.
13. Катаєв С.Л. Сучасне українське суспільство: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 200 с.
14. Коваліско Н.В. Основи соціальної стратифікації: Навч. посіб. – Л.: Магнолія, 2007. – 328 с.
15. Козловець Є.А. Соціологія: Словник термінів і понять. – К.: Кондор, 2006. – 327 с.
16. Культура-суспільство-особистість: Навч. посіб. / За ред. Л.Скокової. – Ін-т соціології НАН України, 2006. – 396 с.
17. Лапан Т.Д. Історія соціології: Навч. посіб. – Л.: ВЦ ЛНУ, 2007. – Ч.1. – 236 с.

18. Лукашевич М.П. Соціологія економіки. – К.: Каравела, 2005. – 288 с.
19. Нестуля О.О. Соціологія: практикум: навч. посіб. (для студ. вищ. навч. закл.) / О.О.Нестуля, С.І.Нестуля, С.Ж.Везомська – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
20. Огаренко В.М., Малахова Ж.Д. Соціологія праці: Навч. посіб. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 292 с.
21. Огаренко В.М., Малахова Ж.Д. Соціологія праці: Навч. посіб. – К.: 2007. – 304 с.
22. Осовський В.Л. Соціологія громадської думки: Навч. посіб. – К.: Вид. дім «Стилос»; ПЦ «Фоліант», 2005. – 186 с.
23. Павличенко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія: Навч. посібник. – К.: Лібра, 2000.
24. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження: Курс лекцій. – К.: І-нт соціології НАН України, 2007. – 320 с.
25. Піча В.М. та ін. Соціологія. – К., 1996.
26. Піча В.М. Соціологія вільного часу. – Львів, 1993.
27. Піча В.М., Стеблич В.А. Соціологія політики. – Львів, 1994.
28. Піча В., Вовканич С., Маковецький В. Як підготувати, провести і узагальнити результати соціологічних досліджень. Матеріали до лекцій із курсу. – Львів, 1996.
29. Піча В.М. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України. – К., 2000. – С. 186-234.
30. Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття. Посібник. – К., 1996.
31. Полтораєв В.А. Соціологія: основи соціології праці та управління. – К., 1992.
32. Практикум з соціології: Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / За редакцією В.М. Пічі. – Львів: «Новий світ – 2000», 2004. – 368.
33. Ратушна Г. Соціологія (матеріали курсу лекцій). Навчальний посібник. Видання 2-е, доп. і перероб. – Тернопіль, 1999. – 148 с.
34. Середа В.В. Етносоціологія: Навч. посіб. – К.: Атіка, 2007. – 480 с.
35. Сірий Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії / Навч. посіб. – К.: Атіка, 2004. – 480 с.
36. Соціологічна думка України: Навч. посібник. – К.: Заповіт, 1996.
37. Соціологія. Курс лекцій / В.М.Піча, О.М.Семашко, Н.Й.Черниш та ін./ За ред. В.М.Пічі. – К., 1996.
38. Соціологія: Підручник / За загальною ред. Проф. В.П.Андрющенка, проф. М.І.Горлача. – Харків – Київ, 1998.
39. Соціологія праці та управління: термінологічний словник-довідник / Відп. Ред.. В.А. Полтораєв. – К., 1993.
40. Сурмін Ю.П., Туленков Н.В. Методология и методы социологических исследований: Учеб. пособие. – К., 2000.
41. Соціологічна теорія: Традиції та сучасність: Навч. посіб. / За ред. А.Ручки. – К.: І-нт соціології НАН України, 2007. – 363 с.
42. Соціологія: Навч. посіб. / За ред.. С.Макеєва, К.: Знання, 2005. – 455 с.
43. Соціологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Г.Городяненка. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 560 с.
44. Соціологія: Терміни, поняття, персоналії / За ред.. В.Пічі. – К.: Каравела; Новий світ- 2000, 2002. – 480 с.
45. Структурні виміри сучасного суспільства: Навч. посіб. / За ред. С.Макеєва. – К.: І-нт соціології НАН України, 2006. – 327 с.
46. Танчин І.З. Соціологія: Навч. посіб. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 351 с.
47. Черниш Н. Соціологія: Курс лекцій. – Л.: Кальварія, 2004. – 544 с.
48. Черниш Н. Й. Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання. – 5-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2009. – 468 с.
49. Юрій М.Ф. Соціологія культури. – К.: Кондор, 2006. – 304 с.
50. Юрій М.Ф. Соціологія: Підручник. – К.: Кондор, 2007. – 288 с.

Допоміжна:

1. Андерсен Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму / Пер. з англ. В.Морозов. – К.: Критика, 2001. – 271 с.

2. Білявський Г.О., Падун М.М., Фурда Р.С. Основи загальної екології. – К., 1993.
3. Брюейкер Р. Переобрамлений націоналізм / Пер. з англ. О.Рябов. – Л.: Кальварія, 2006. – 280 с.
4. Вишняк О.І. Соціокультурна динаміка політичних регіонів України. Соціологічний моніторинг (1992-2006). – К.: І-нт соціології НАН України, 2006. – 226 с.
5. Гантінгтон С. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку / Пер. з англ. Н.Климчук. – Л.: Кальварія, 2006. – 474 с.
6. Гелнер Е. Нації та націоналізм / Пер. з англ. Г.Касьянов. – К.: Таксон, 2003. – 300 с.
7. Герасіна Л.М. Оновлення сучасної вищої школи в контексті глобальних проблем освіти. – Харків, 1994.
8. Глобалізація. Регіоналізація. Регіональна політика: Хрестоматія з сучасної зарубіжної соціології регіонів / Укл. І.Кононов (наук. ред.), В.Бородачов, Д.Топольськов. – Луганськ: Альма матер; Знання, 2002. – 664 с.
9. Глобальні модерності / За ред. М.Фезерстоуна, С.Леша, Р.Робертсона; Пер. з англ. Т.Цимбал. – К.: Ніка-Центр, 2008. – 400 с.
10. Головаха Є., Горбачик А., Паніна Н. Україна та Європа: Результати міжнародного порівняльного соціологічного дослідження. – К.: Ін-т соціології НАН України, 2006. – 142 с.
11. Дарендорф Р. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у ХХІ ст. / Пер. з нім. А.Орган. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 109 с.
12. Закон України про вищу освіту // Освіта України. – 26 лютого 2002 р. - №17.
13. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта України. – №33. – 23 квітня 2002.
13. Злобіна О., Тихонович Вс. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. – К.: Стіло, 2001. – 238 с.
14. Костенко Н., Іванов В. Досвід контент-аналізу: моделі та практики. – К.: Центр вільної преси, 2003. – 200 с.
15. Кутуєв П. Концепції розвитку та модернізації в соціологічному дискурсі: Еволюція дослідницьких програм. – К.: Сталь, 2005. – 500 с.
16. Леш С. Соціологія постмодернізму / Пер. з англ. Ю.Олійник. – Л.: Кальварія, 2003. – 344 с.
17. Паніна Н. Українське суспільство 1994-2005: Соціологічний моніторинг. – К.: І-нт соціології НАН України, 2005. – 157 с.
18. Рікер П. Ідеологія та утопія: Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2005. – 360 с.
19. Слотердайк П. Критика цинічного розуму: Пер. з нім. – К.: Тандем, 2002. – 544 с.
20. Соціальний ареал життя особистості / За ред. М.Шульги. – К.: І-нт соціології НАН України, 2005. – 400 с.
21. Соціальні виміри суспільства: Зб. наук. праць. – К.: І-нт соціології НАН України, 2006. – Вип. 9. – 360 с.
22. Соціальні виміри суспільства: Зб. наук. праць. – К.: І-нт соціології НАН України, 2007. – Вип. 10. – 428 с.
23. Соціальні структури і особистість: дослідження Мелвіна Л.Кона і його співпрацівників / Пер. з англ. за наук. ред. В.Хмелька. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2007. – 559 с.
24. Статистичний щорічник України за 2006 р. – К.: Консультант, 2007. – 551 с.
25. Стегній О. Інституціоналізація екологічних інтересів у суспільстві соціогенних ризиків. – К., 2002.
26. Суспільна трансформація: Концептуалізація, тенденції, український досвід / За ред. В.Танчера, В.Степаненка. – К.: І-нт соціології НАН України, 2004. – 244 с.
27. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство / Пер. з нім. Н.Комарова, О.Погорілий. – К.: Дух і літера, 2005. – 262 с.
28. Україна модерна. Спеціальний випуск 2007. Львів-Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні / За ред. Я.Грицака, А.Портнова, В.Сусака. – К.: Критика, 2007. – 357 с.
29. Україна: рік після виборів. Моніторинг регіонів / За ред. І.Когута. – К.; Л.: Вид-во «Мс», 2007. – 336 с.

30. Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація / За ред. В.Ісаїва; Пер. з англ. А.Іщенка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська Академія», 2004. – 362 с.
31. Українське суспільство 1994-2005: Динаміка соціальних змін / За ред. В.Ворни, М.Шульги. – К.: І-нт соціології НАН України, 2005. – 653 с.
32. Українське суспільство 1992-2006: Соціологічний моніторинг / За ред. В.Ворни, М.Шульги. – К.: І-нт соціології НАН України, 2006. – 578 с.
33. Українське суспільство 1992-2007: Динаміка соціальних змін / За ред. В.Ворни, М.Шульги. – К.: І-нт соціології НАН України, 2007. – 520 с.
34. Український соціум: Інтеграція інтелектуального потенціалу / За ред. В.Врублевського. – К.: І-нт соціології НАН України, 2005. – 396 с.
35. Циба В.Т. Математичні основи соціологічних досліджень: кваліметричний підхід. – К.: МАУП, 2002. – 248 с.
36. Чепурко Г. Зайнятість населення України: Зміни і тенденції. – К.: І-нт соціології НАН України, 2007. – 411 с.
37. Шнаппер Д. Спільнота громадян. Про модерну концепцію нації / Пер. з франц. Р.Мардер. – Х.: Фоліо, 2007. – 223 с.
38. Щербина В.М. Образи інформаційного суспільства: Соціологічний вимір культури. – К.: І-нт соц. та культ. зв'язків ім. св. Княгині Ольги, 2005. – 248 с.
39. Юрій М.Ф. Соціокультурний світ України. – К.: Кондор, 2008. – 794 с.
40. Abel T. Podstawy teorii sociologiczney. - Warszawa, 1997.

12. Інформаційні ресурси

Бібліотеки:

1. Бібліотека Львівського державного університету фізичної культури, м. Львів, вул. Костюшка, 11.
2. **Львівська національна наукова бібліотека імені В. Стефаника НАН, м. Львів, вул. Стефаника, 2.**

Інтернет:

1. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Київ // [http://www.nbuv.gov.ua/
http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/3411/1/kurchaba_posibnyk.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/http://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/3411/1/kurchaba_posibnyk.pdf)